№ 52 ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ ՄԱՐՏԻ 11

1909

ԵՐԵՍՈՒՆԵՕԹԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ ՄԱՐՏԻ 11 № 52

Տարեկան գինը 10 րուբլի. կէս տարվանը 6 րուբլի.
Առանձին համարները ԱՄԷՆ ՏԵՂ 5 ԿՈՊ.
Թիֆլիսում գրվում են խմբագրութեան մէջ.
Մեր հասցէն՝ Тифлисъ, редакція «Мшакъ»
Базарная ул. д. Тамамшева № 16.
Կամ Tiflis, Rédaction «Mschak».
Տելեֆօն № 253.

ՄՇԱԿ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

Խմբագրութիւնը բաց է առաւօտեան 10—2 (բացի կիրակի և տօն օրերից).
Յայտարարութիւն ընդունվում է ամեն լեզւով
Յայտարարութիւնների համար վճարում են իւրաքանչիւր տողատեղին 10 կոպէկ.
Տելեֆօն № 253.

ՄՇԱԿ
(37-ՐԴ ՏԱՐԻ)
Հասցէն՝ ТИФЛИСЪ, Редакція «МШАКЪ».
TIFLIS, Rédaction du journal «MSCHAK».

12 ամս. 10 րուբ., 11 ամս. 10 ր., 10 ամս. 9 ր., 9 ամս. 8 ր., 7 և 6 ամս. 6 ր., 5 ամս. 5 ր., 4 ամս. 4 ր., 3 ամս. 3 ր., 2 ամս. 2 ր., 1 ամս. 80 կ. և առաքման ծախք՝ 20 կ.: Ամերիկա տարեկան 6 դոլլար, Եւրօպա 30 ֆրանկ, Պարսկաստան 10 րուբլի, Թիւրքիա 120 ղրուշ: Հասցէն փոխելու համար պէտք է ուղարկել նաև հին հասցէն և 40 կ. նամականիշ:

Կովկասից դուրս գտնվող անձերի և հիմնարկութիւնների յայտարարութիւնները բացառապէս ընդունվում են՝ Մօսկվայում—Центральная Контора Объявленій Торгов. Дома Л. и Э. Метцль и К-о, Мясницкая, д. Сытова, և նրա բաժանմունքներում—Պետերբուրգում՝ Морская, 11, Վարշավայում՝ Маршалковская, 130, Պարիզում՝ 8 Площадь Биржи.

Մարիամեան-Յովնանեան Օրիորդաց Դպրոցի Հոգաբարձութիւնը

յայտարարում է, որ կիրակի, մարտի 15-ին, ժ. 12-ին, դպրոցի դահլիճում նշանակված է

ԱՃՈՒՐԴ

դպրոցապատկան քարվանսարային կից նոր կառուցվելիք կրպակների շինութիւնը կապալով տալու համար: Պայմանների հետ կարելի է ծանօթանալ դպրոցի գրասենեակում ամենայն օր ժամը 10-ից մինչև 12-ը:

(չ. ու. շ.) տռ. 204. 3—1

ԹԻՖԼԻՍԻ ԺՈՂՈՎԱՐԱՆ

Չորեքշաբթի, մարտի 11-ին, տեղի կունենայ

ՀԱՄԵՐԳ

Ս.-Պետերբուրգի Կայսերական օպերայի արտիստներ՝ Ա. Մ. ԼԱԲԻՆՍԿՈՒ—տէնոր, Ն. Մ. ԼԱՆՍԿԱՅԱՅԻ—մեցցօ սօպրանօ, Մ. Ա. ՎՕԼՖ-ԻԶՐԱՅԷԼԻ—կօնցերտմէյստեր Կայսերական երաժշտախմբի և դաշնակահար Մ. Օ. ՕՍԼԱՆԻ:

Տոմսակներն ու ծրագիրները կարելի է ստանալ Միրիմանեանի երաժշտ. գործիքների դէպօյում, Դվորցովայա փողոցի վրա:

(կ. չ.) տռ. 198. 2—2

ԹԻՖԼԻՍԻ

ՄԱՍՆԱՒՈՐ ՀԻՒԱՆԴԱՆՈՑ

եկող հիւանդների համար ամեն օր, Վօկզալնայա 8, տ. Էնֆիաճեանցի:

Տելեֆօն 695

Ե. Գ. ՖԷԴՕՐՕՎ ամեն օր, բացի չորեքշաբթի և կիրակի օրերից, 8½-ից մինչև 9½, ներքին հիւանդ.:

Վ. Դ. ԳԱՄԲԱՇԻՁԷ ամեն օր, բացի կիրակի օրերից, 11—12 ժամը, ներքին և երեխաների:

Բ. Ա. ՊՕՊՕՎԵԱՆ երկուշաբթի, չորեքշաբթի, հինգշաբթի և շաբաթ 12—1 ժամը, կոկորդի քթի և ականջի:

Գ. Մ. ՄԱԿԱՐԵԱՆ երեքշ. և ուրբաթ օրերը 12—1 ժ., ներքին:

Ա. Ն. ԴԻԱՍԱՄԻՁԷ ամեն օր, 11½-ից մինչև 12½ ժ., սիֆիլիս և կաշուէ հիւանդութիւններ:

Ս. Մ. ՄԵԼԻՔՕՎ ամեն օր, խիրուրգիական և կանանց հ. 1—2 ժամը:

Ի. Դ. ԳՕՄԱՐԹԷԼԻ ամեն օր, ներքին և երեխաների, 2—3 ժամը:

Բ. Ս. ՄՈՒՍԽԷԼՕՎ ամեն օր, բացի կիրակի օրերից, 2—2½ ժ., աչքի հիւանդ.:

ԵՐԵԿՈՆԵՐԸ

Ա. Գ. ՄԻՐԶՕՅԵԱՆ ամեն օր, բացի կիրակի օրերից, 6—7 ժ., ներքին և երեխաների:

Ն. Գ. ՉԻՔԻՆԱՁԷ ամեն օր, բացի կիրակի օրերից, 6—7 ժ., ներքին և երեխաների:

Հիւանդանոցում կատարվում են միկրօսկօպիական, բակտերիօլօգիական և քիմիական հետազօտութիւններ, նոյնպէս ծաղիկի պատուաստում և ծծմայրերի քննութիւն: Վճար խորհրդի համար 50 կոպէկ:

(օ. մ.) ա. 38. 100—33

ՎԵՐԱԴԱՐՁՈՂՆԵՐԸ

IV

Թիւրքահայերը պանդխտելով զանազան երկիրներ՝ տուել են այդ տեղերին իրանց գիտեցածի մի մասը, բայց և իւրացրել են նոր երկրի արհեստների և հմտութեան մի մասը:

Մենք կարող էինք օրինակներ բերել, թէ ինչ արհեստներ և արդիւնքներ են ներմուծել Թիւրքահայերը իրանց պանդխտած երկիրների մէջ: Եւ ահա մի քանիսը: Թիւրքահայերը մեր երկրին տուել են ծխախոտագործութեան հմտութիւն և զարգացրել են գիւղատնտեսութեան այդ ճիւղը մանաւանդ Սև ծովի ափերում: Նրանք տուել են մեզ գործուածքների, հիւսուածքների, խմորեղէնների, անուշեղէնների նոր նմուշներ: Ամերիկայում նրանք տարածել են արևելեան գորգեր, կապերտներ և մի քանի տեսակ ուտեստներ:

Ամեն տեղ, ուր գնացել են Թիւրքահայերը, նրանք կարողացել են դառնալ մի որոշ չափով նորութիւններ բերող: Եւ շնորհիւ այդ հանգամանքի, նրանց մի մասը մի քանի տարուց յետոյ ընդունակ է եղել ոչ միայն կազդուրվել անկեալ վիճակից, այլ և ձեռք բերել միջոցներ ընդարձակելու այս կամ այն ձեռնարկութիւնը և այդպիսով գրաւելու նոր երկրում աշխատանքի մի որոշ շրջան:

V

Միևնոյն ժամանակ պանդխտութեան տեղերում, ինչպէս ասացինք, Թիւրքահայերը մի յայտնի աստիճան իւրացրել են տեղական արհեստի և արդիւնագործութեան առանձնայատկութիւնները:

Օրինակ, նրանք սովորել են երկաթագործութիւն Բագւում, գործիքների և մեքենաների պատրաստութիւն զանազան երկիրների գործարաններում, գիւղատնտեսութեան բարւոքումներ ամերիկական ագարակներում և այլն:

Եթէ Թիւրքահայերը կարողանան այժմ վերահաստատվել իրանց ծննդավայրերում և փորձեն գործադրել այդտեղ այն նորութիւնները և կատարելագործութիւնները, որոնց նրանք ընտելացել են օտար աշխարհներում, այն ժամանակ նրանք փոքրիկ սկիզբներ դրած կը լինեն մի քանի կուլտուրական բարեփոխութիւնների, որոնց անշուշտ պէտք է միանայ աւելի կրթված և պատրաստված ղեկավարների աջակցութիւնը, որպէսզի այդ բարեփոխութիւնները դառնան յարատև և հիմնաւոր:

Պանդխտութիւնը իր դրկանքների հետ միասին տալիս է և որոշ դրական հմտութիւններ, որոնք յամենայն դէպս չը պէտք է կորչեն և մոռացվեն, այլ դառնան օգտաւէտ ներմուծումներ բարւոքումների կարօտ մայր երկրի մէջ:

VI

Մենք ասացինք, որ Թիւրքահայ պանդուխտների մի մասը դիմումներ է արել մեզ՝ տնտեսական մի քանի բարւոքումներ մտցնելու իր արհեստի և կենցաղի մէջ:

Բարւոքումների պահանջը սկսում է կերպարանվել, իբրև կենսական մի երևոյթ: Այդ պահանջի արտայայտութիւնը պէտք է դրդի Թիւրքահայ բանիմաց երիտասարդութիւնը ուշադիր լինելու դէպի ժողովրդական տնտեսական զարգացման գործը և դառնալու իսկապէս օգտաւէտ և աջակից ոյժեր աշխատաւոր մեծամասնութեան համար:

Վերադարձող Թիւրքահայի համար պէտք է ամեն կերպ դիւրացնել իր երկրում վերահաստատվելը և իր տնտեսութեան բարձրացումը:

Եթէ մայր երկրի մէջ սկսվի կուլտուրական բարեփոխութիւնների շրջան, այն ժամանակ գիւղական կեանքը կը ստանայ խելացի և առաջադէմ գործի բնաւորութիւն, որը և կը գրաւի մարդկանց դէպի եռանդուն և անդուլ աշխատանք երկրի բարօրութեան օգտին:

Այդ գործունէութիւնը իրականացնելու համար անհրաժեշտ է ղեկավարող աշխատանք:

Ա. Քալանթար

ԱՒՍՏՐՕ-ՍԵՐԲԻԱԿԱՆ ՃԳՆԱԺԱՄԸ

Վիեննա, 9 մարտի

Երեկոյեան լրագիրները մատնանիշ են անում, որ լարված դրութիւնը փոքր ինչ թուլացել է: (Հ. Գ.)

Հռոմ, 9 մարտի

Ստեֆանին հեռագրում են Լօնդօնից. «Պետութիւնները սկսում են մտքերի փոխանակութիւն ունենալ նոր քայլի մասին Բէլգրադում, որպէսզի աջողեցվի զինաթափ անել Սերբիան և վերականգնել նրա առևտրական դաշնագիրները Աւստրօ-Ունգարիայի հետ: «Րիֆատ փաշան ժամանեց մարտի 8-ին առաւօտեան և կայարանում դիմաւորվեց արտաքին գործերի մինիստրութեան ընդհանուր քարտուղարից: Այսօր նա խորհրդակցութիւն կունե[illegible] թեան կընդունվի Թագաւորի կողմից և Նախաճաշի հրաւէր կընդունի պալատում»: (Հ. Գ.)

Կ. Պօլիս, 9 մարտի

Պաշտօնական լրագրում հրատարակված է մեծ վէզիրի հեռագիրը, որ Ուսքիւբինի վիլայէթը և Պրիշտինա, Իպեկ ու Տաշլիջա սանջակները... (բաց է թողնված): Վէզիրը յայտարարում է, որ այն տեղեկութիւնները, իբր Սերբիան և Չերնօգորիան մտադիր են գրաւել Նօվօ-Բազարի սանջակը, բոլորովին անհիմն են: Վէզիրը օրինակ է բերում Սերբիայի հաւաստիացումները, ընդգծում է, որ ոչ մի բանակցութիւն չէ վարում Թիւրքական հողից գէթ մի մասնիկ յանձնելու մասին: Միւս հեռագրով մեծ վէզիրը զաւառական իշխանութիւններին յիշեցնում է երիտասարդ-Թիւրքերի կոմիտէտի տուած հրահանգը՝ չը խառնվել կառավարական գործերի մէջ. այժմ ինքը վէզիրը հրամայում է այդ հրահանգը ճշտութեամբ կատարել, հակառակ դէպքում սպառնում է դատական քննութիւն սկսել որևէ այդօրինակ միջամտութեան համար: (Հ. Գ.)

Բերլին, 9 մարտի

Կայսրը ամենայն օր այցելում է պետական կանցլերին: (Հ. Գ)

Վիեննա, 9 մարտի

«Ցէյտ» հրատարակեց իր Թղթակցի խօսակցութիւնը բարձրաստիճան աւստրօ-ունգարական դիպլօմատի հետ, որը ասել է, թէ Ֆօրգաչի քայլի արած տպաւորութիւնը չքացաւ ռուսական յայտագրի ազդեցութիւնից, որը այն համոզումը ներշնչեց Սերբիային, որ բօսնիական հարցը աւստրօ-սերբիականի հետ միասին Եւրօպայի վճռին պէտք է ենթարկվի: Բէլգրադից ստացված բոլոր տեղեկութիւնները վկայում են ռուսական յայտագրի պատճառած փնասը: Հաւաքական քայլի վերջին պլանը նախատեսնում է երեք շրջան. նախ Աւստրօ-Ունգարիային կը հարցնեն թէ նա ինչ պահանջներ ունի Սերբիայից, ապա պետութիւնները կը քննեն, արդեօք կարող են նրանք պաշտպանել այդ պահանջները, վերջապէս կը տեղեկանան, թէ արդեօք կընդունի՞ նրանց Սերբիան: Ամենին յայտնի է, որ աւստրօ-ունգարական պահանջների նպատակն է զինաթափ անել Սերբիան և խոստովանութիւն ստանալ, որ բօսնիական հարցը դեր չէ խաղում նրա պահանջների մէջ: Մօտ օրերս պէտք է կայանայ պետութիւնների համաձայնութիւնը: (Հ. Գ.)

ՎԵՐՋԻՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Լօնդօն, 9 մարտի

Րէյտէրին հաղորդում են Պէշէվէրից, որ էմիրի դէմ դաւադրութեան մէջ խառն մի քանի հարիւր մարդ կալանաւորված են Ջէլալ-Աբադում և ամեն օր հրացանի են բռնվում Թընդանօթներից: (Հ. Գ.)

Պարիզ, 9 մարտի

Պաշտօնական փաստերի հիման վրա, ծառայութիւնը տելէֆօնի կայարանում բնական շաղով է ընթանում: Պօստային գրասենեակները Պարիզում և պնէվմատիկական պօստը կանօնաւոր են գործում: Գաւառում աշխատանքը բնական է ընթանում, բացի մի քանի մեծ քաղաքներից, օրինակ Մարսէյլը և Լիօնը, ուր զինւորականները և ուրիշ ծառայողները փոխարինում են բացակայ պաշտօնեաներին: (Հ. Գ.)

Պարիզ, 9 մարտի

Կլէմանսօ պօստ-հեռագրական ծառայողների միութեան ներկայացուցիչներին յայտնեց, թէ Թոյլ չի տայ, որ հեռագրական ծառայողները պահանջեն ստատս-սեկրետար Սիմիանի հրաժարականը, և առաջարկեց ծառայողներին աշխատանքները վերսկսել, յայտնելով այնուհետև, որ առայժմ [illegible] նա չէ կարող խոստանալ, թէ ապագայում նրանց դէմ խիստ միջոցներ ձեռք չեն առնվի. կառավարութիւնը ոչ մի Թշնամական վերաբերմունք չէ տածում դէպի պաշտօնեաներն և աշխատում է նրանց մասնաւոր շահերը համակերպել ընդհանուր պետական շահերի հետ: (Հ. Գ.)

Պարիզ, 9 մարտի

Կլէմանսօն այսօր, հասարակական աշխատանքների մինիստրի ներկայութեամբ, ընդունեց գործադուլ հեռագրական ծառայողների պատգամաւորութեան: Պատգամաւորութիւնը յայտնեց, որ ծառայողները ցանկանում են միայն իրականացնել տալ իրանց արհեստակցական պահանջները, և պնդեց Սիմիանին հրաժարեցնելու վրա:

Կլէմանսօն և Բարտուն պատասխանեցին, որ նրանք չեն կարող քննել գործադուլողների առաջարկած պայմանները: Կառավարութիւնը իր բարեացակամ վերաբերմունքը ապացուցեց նրանով, որ բոլորին, առանց խտրութիւն դնելու գործադուլողների մէջ, առաջարկեց վերստին պարապմունքներին դիմել: Բարտուն աւելացրեց, որ այն ծառայողները, որոնք չեն ընդունի այդ հրաւէրը, վերջնականապէս կարձակվեն պաշտօններից:

Բելֆօրտի և Դօլի միջև հեռագրական հաղորդակցութիւնը վերականգնված է: (Հ. Գ.)

Պալզօրօդ, 9 մարտի

Գաւառից տեղեկութիւններ ստացվեցին, որ 14 գիւղեր մնացել են ջրի տակ. շատ շինութիւններ քարուքանդ են եղել, փչացել են հացի, գարու պահեստները. Ջուրը քշել տարել է անասուններին: (Հ. Գ.)

ԹԻՒՐՔԻԱՅԻ ՇՈՒՐՋԸ

Կ. Պօլիս, 9 մարտի

Թիւրքական լրագիրների ասելով, նախկին մեծ վէզիր Ֆերիդ-փաշան նշանակված է սենատոր և ընդունել է Զմիւռնիայի վալիի պաշտօնը:

«Թանինը» հաղորդում է, որ Եանինում երկու բատալիօնների զինւորները, որոնք ծառայում են ութ տարի շարունակ, պահանջել են, որ ծառայութիւնից արձակեն իրանց, որովհետև նրանց ընտանիքները աղքատ դրութեան մէջ են: Զինւորական մինիստրը հրամայեց վերջին անգամ նախազգուշացնել ապստամբներին, իսկ չը հնազանդվելու դէպքում զէնքի դիմել: Այդպէս էլ եղաւ. ապստամբները կորցնելով մի սպանված և 9 վիրաւորված՝ հանդարտվեցին:

Նկատի առնելով այն հանգամանքը, որ պատգամաւորների պալատում Թիւրք-աւստրիական համաձայնութեան օպպօզիցիան ուժեղանում է, լուրջ հետևանքներից խուսափելու համար «Թանինը» և «Ենի-Գազէթան» մատնանշում են, որ անհրաժեշտ է ընդունել համաձայնութիւնը՝ լուրջ բարդութիւնների առաջն առնելու նպատակով: «Թանինը», բացի դրանից, խորհուրդ է տալիս ամրացնել Գերմանիայի հետ բարեկամութիւնը, որն այնքան ցանկալի է, որքան բարեկամութիւնը Անգլիայի հետ: (Հ. Գ.)

Վերջին սուրհանդակով ստացված Կ. Պօլսի հայ Թերթերը հաղորդում են, թէ Կ. Պօլսի ռուսաց դեսպան Զինովիէվը նամակով դիմել է Իզմիրլեան սրբազանին և խնդրել յայտնել, թէ երբ է մտադիր մեկնելու Էջմիածին. Նորընտիր կաթողիկոսը պատասխանել է, թէ մտադիր է մեկնել միայն յունիսի վերջերը և պէտք է խնդրէ սինօդից ուղարկել հրաւիրակներին այդ ժամանակ:

Ուրեմն, եթէ միայն ճիշդ է այդ լուրը, նորընտիր կաթողիկոսը միայն յուլիս ամսին կը գայ Էջմիածին:

Ռուսաց կառավարութիւնը, ինչպէս յայտնի է, կաթողիկոսի ճանապարհածախսի համար յատկացնում է գանձարանից 5000 ր.:

ՊԱՐՍԿԱՍՏԱՆԻ ՇՈՒՐՋԸ

Լօնդօն, 9 մարտի

Վստահութիւն վայելող աղբիւրներից «Ստանդարդի» ստացած տեղեկութիւնների համեմատ, Անգլիայում տեղեկութիւններ են ստացված, որ շահը աւելի նպաստաւոր վերաբերմունք է ցոյց տալիս սահմանադրութիւնը վերականգնելու հարցին: Շահի այդ վերաբերմունքը կը դիւրացնէ Ռուսաստանի և Անգլիայի միաբան առաջարկութիւնները Թեհրանում:

Րէյտերին հեռագրում են Թեհրանից, որ Սիվէնդում, Շիրազի մօտ, Լօշանի ցեղի աւազակախումբը կողոպտեց անգլիական ֆիրմայի գործակալին: Անգլիական դեսպան Բարկլայ պահանջեց պարսից կառավարութիւնից խիստ հրամանագրել Շիրազի նահանգապետին վերադարձնել կողոպտվածի սեփականութիւնը:

Րէյտերի տեղեկութիւնների համեմատ Թաւրիզից, շահը ընծաներ ուղարկեց քիւրդ ցեղերի պարագլուխներին, խնդրելով միանալ Թաւրիզի դէմ գործողութիւններին: (Հ. Գ.)

Ուրմիա, 9 մ. (մինչև Ջուլֆա պօստով)

Խօյից հասած լուրերի համեմատ, փետրվարի 24-ին մակուեցիներին յեղափոխականները Ջարդեցին Խէչերուդ գիւղի մօտ: Ի միջի այլոց սպանվեց երիտասարդ-Թիւրքերի պարագլուխներից մէկը՝ Միրզա-Սաիդը: Սալմաստից հաղորդում են, որ Դիզէխալլի գիւղը, ռազմական նշանաւոր կէտը Սալմաստի և Թաւրիզի միջև, գրաւված է կառավարչական զօրքերով: Սալմաստի յեղափոխական նահանգապետը ուղարկել է այնտեղ Հաջի-Փիշնամազին հարիւր ձիաւորներից բաղկացած զօրաբաժնով: Կէս ճանապարհին Տէսվիջ գիւղում օգնական ոյժեր է սպասում Սալմաստից: (Հ. Գ.)

Թեհրան, 9 մարտի

Բենդէր-Աբասում և Բուշիրում ծագած յուզմունքների պատճառով, Հնդկաստանից այնտեղ են գնացել անգլիական մի քանի պատերազմական նաւեր վտանգի դէպքում այնտեղ ապրող օտարազգիներին պաշտպանելու համար: (Հ. Գ.)

Ուրմիա, 9 մարտի (մինչև Ջուլֆ. պօստով)

Ուրմիայի ներկայացուցիչ Սաիդ-ուլ-Մեմալիքը մի խումբ է կազմում ֆէ-

դայիներից, որ բաղկանալու է 200 հոգուց, և դիմելու է Տեավրինջ Պիշնամազին օժանդակելու համար՝ Նոյն նպատակով Խուլունջի գիւղում ժողովվել են 300 քիւրդ ձիաւորներ շէկակ ցեղից քիւրդական բէկ Ամարխանի հրամանատարութեան տակ։ (Հ. Գ.)

—

«Սրբազան պատերազմը», որի մասին կոչ էր անում Նէջէֆի հոգևորականութիւնը, արդէն սկսված է։

Պետերբուրգի դիպլոմատիական շրջաններում ստացված նոր տեղեկութիւնների համաձայն՝ Պարսկաստանի ազգաբնակութիւնը բազմամարդ խմբերով և մարգարէի կանաչ դրօշակները բարձրացրած հանդիսաւոր երգերով շարժվում է Թէհրանի վրա։

Կասպիական ծովի ամբողջ հարաւային պարսկական ափերը, սկսած Լահիջանից մինչև Աստրաբադ, թողնված են կանանց, ծերերի, առևտրականների ու արհեստաւորների հսկողութեան ներքոյ, իսկ մնացեալ զէնք կրելու ընդունակ պարսիկները գնացել են դէպի հարաւ՝ մասնակցելու «հայրենիքի փրկութեանը»։

Հիւպատոսական զեկուցումներին նայելով, ինչպէս «Р. У.» լրագիրն է հաղորդում, յիշեալ շրջանի ազգաբնակութիւնը վռնտելով կառավարութեան ներկայացուցիչներին սահմանել է ռամկավարական վարչական եղանակ անջումանների օգնութեամբ, որոնք և ներկայացնում են ներքին գործերը ղեկավարող փոքրիկ պարլամենտներ։

Նոյնանման լուրեր հաղորդում են նաև Քիրմանից, Շիրազից և Աբուշարից։

•Օտարերկրացիները, որոնց թիւը Պարսկաստանում մի քանի հարիւր հազարների է հասնում, տագնապի մէջ են, որովհետև նրանք լաւ գիտեն, որ ժողովրդական այդ ապստամբութիւնը վերջ ի վերջոյ կարող է ուղղվել նաև իրանց բնակարանները։

Այդ յուզմունքը այն աստիճան սաստկացել է, որ Ռաշտի ռուսական հիւպատոս Շտրիտերը մի շարք դիմումներ է ստացել, որոնցով խնդրվում է ռուսական կասպիական զինուորական նաւերը և նոյնիսկ մասնաւոր ընկերութիւնների շոգենաւերը անմիջապէս Էնզէլի կանչել։

Նոյնպիսի դիմումներ անում են նաև Աստրաբադի ռուսական հիւպատոսին։

Բացի դրանից Լեախովի բրիգադայի կոզակների սակաւաթիւ լինելը իմանալով, օտարերկրացիները ռուսների հետ միասին որպէս թէ դիմումն են արել Կովկասի Փոխարքայ կոմս Ի. Ի. Վօրօնցով-Դաշկովին խնդրելով ուղարկել, բացի խոստացված 50 կօզակներից ու 2 փնդակցիրներից Ռաշտը պահպանելու համար, ռուսական էլի մի զօրախումբ Էնզելի - Թեհրանեան խճուղու գծի պահպանութեան համար, որպէսզի եւրոպացիները հնարաւորութիւն ունենան անարգել Եւրոպա վերադառնալ։

Երկրի այդ կրիտիկական դրութիւնը հարկադրել է շահին վերջապէս զիջումն անել իր կեանքն ու գահը սպառնացող վտանգից ազատելու համար։

Թէհրանից իր թղթակցի տուած հեռագրի համաձայն, «Нов. Вр.» լրագիրը հաղորդում է, որ շահը հրամայել է աւագ պրինց Նաիբ Սալթանէին, հանգուցեալ շահի եղբօրը, մինիստրների խորհուրդ ժողովել և որոշ վճիռ կայացնել անլիքի մասին։

Մինիստրների խորհուրդը, բացի Էմիր Բահադուրից և սադրազամից, հաւաքվել է մարտի 1-ին, որտեղ արտաքին գործերի մինիստրը մի վճռական ճառով շեշտել է, որ Պարսկաստանի փրկութեան միակ միջոցը սահմանադրութիւնն է։ Խորհուրդը անյետաձգելի է համարել հրաւիրել 70 ներկայացուցիչներ Թէհրանի ազգաբնակութիւնից և առաջարկել նրանց մշակել սահմանադրութեան նախագիծը, ներկայացնելու շահին ի հաստատութիւն։

Մինիստրների այդ որոշման մասին մարտի 2-ին զեկուցվել է շահին։

Այդ առիթով Ռուսաստանի ներկայացուցիչները՝ հաւատարմատար Սաբլին ու դրագոման Լիաօվսկին՝ ներկայանալով շահին Ռուսաստանի կողմից հաստատ յոյս են յայտնել, որ շահը կը համաձայնվի մինիստրների կայացրած որոշմանը և կը տայ սահմանադրութիւն։

Շահը սկզբունքով խոստացել է ընդունել Թէհրանի պատգամաւորների մշակած սահմանադրութիւնը։

Կարծում են, որ հիմնադիր ժողով հրաւիրելու մանիֆեստը կը հրատարակվի պարսկական նոր տարվայ օրը, մարտի 9-ին։

Մարտի 9-ը արդէն անցել է։ Սակայն սպասենք ու տեսնենք։

Թերևս, շահի ցանկութիւնից անկախ, այդ մանիֆեստը կը հրատարակվի։

ՊԱՐՍԻՑ ՅԵՂԱՓՈԽԱԿԱՆՆԵՐԻ ԲՈԼԳԱՐԱՑԻ ՂԵԿԱՎԱՐԸ

—

Հեռագրական տեղեկութիւնները այդպէս հռչակեցին Տօգօր, իսկ ոմանց ասելով՝ Նիկոլայ Պանօվին։

Ո՞վ է այդ Պանօվը և որտեղից լոյս ընկաւ։

Երէկ մի անյայտ անձնաւորութիւն, իսկ այսօր ընդհանուրի ուշադրութիւնը իր վրա կենտրոնացնող պարսից յեղափոխականների այդ ինքնակոչ ղեկավարը։

Բոլգարացին Պարսկաստանում, և այն էլ պարսիկ յեղափոխականների պարագլուխ։

Դա աննշան երևոյթ չէ։

Եւ ահա, կարծես, մի այդպիսի առիթ էր հարկաւոր ի բնէ փառասէր բոլգարներին, որպէսզի կրկին Եւրոպայի ուշադրութիւնը իրանց վրա գրաւեն։

Պարսկաստանի ազատագրութեան հերոսը բոլգարացի է։

Եւ բոլգարական մամուլը սկսեց սենսացիօն տեղեկութիւններ թխել Պանօվի հերոսութիւնների մասին, տասնեակ րեպօրտեօրներ հանդէս եկան, սկսեցին զբաղվել նրա անձնաւորութեամբ, տալ կենսագրութիւնը և այլն։

Բայց հէնց այն ժամանակ, երբ լեգենդաներ էին հիւսվում այդ նորելուկ բոլգարացի հերոսի շուրջը, սառը ջուր մաղվեց, կարծես, բոլգար հասարակութեան վրա։ «Պարզվեց, որ այդ հերոսը բոլգարացի է թիւրիմացութեամբ միայն,—ասում է «Р. Сп.» լրագրի Սօֆիայի թղթակիցը,—ծագումով հայ է Պանօվը։ Հայերը Սօֆիայում առանձին լաւ համբաւ չեն վայելում։ Բայց և այնպէս Պանօվը բոլգարական օֆիցերի կոչումն ունի։ Այդ հանգամանքը որոշ չափով հաշտեցնում էր նրա հետ բոլգարական հայրենասիրութիւնը, և ահա այդ պատճառով էլ այստեղ շարունակում են հետաքրքրվել նրա անձնաւորութեամբ, թէև ոչ այնպիսի ոգևորութեամբ, ինչպէս մի քանի օր առաջ»։

Այնուհետև յիշեալ թղթակիցը աւելացնում է իր կողմից, որ իրան աջողվել է նրա նախկին դպրոցական ու յեղափոխական գործունէութեան շրջանի ընկերից հետևեալ մի քանի մանրամասնութիւններն էլ իմանալ։

«Պանօվը—այն ժամանակ դեռ ևս Պանանեանը—այստեղ էր եկել 1905 թւականին։ Նա իր հետ բերել էր այնպիսի սոլիդ յանձնարարականներ Դաշնակցութիւնից, որ տեղիս մակեդօնական յեղափոխականները գրկաբաց ընդունեցին նրան։ Նա եկաւ յատուկ նպատակով՝ սովորելու պատերազմական գործը, որպէսզի յետագայում կարողանայ օգտակար հանդիսանալ իր հայրենիքի ազատագրութեանը։ Այն, ինչ որ բոլորովին անհնարին էր սովորական մահկանացուի համար, նրա համար հնարաւոր եղաւ ամենազօր Բօրիս Սարաֆօվի աջակցութեան շնորհիւ. Պանօվը ընդունվեց «պահեստի պօդպօրուչիկների դպրոցը», թէև նա այն ժամանակ բոլգարերէն համարեա ոչինչ չը գիտէր։ Աջող կերպով վերջացնելով այդ դպրոցի դասընթացքը, նա ստացաւ պահեստի պօդպօրուչիկի աստիճան, որից յետոյ մի քանի ամիս մնաց Բօլգարիայում, զբաղվելով հայ յեղափոխականների չետաների կազմակերպելով և վարժեցնելով նրանց զինուորական գործին դժուարամատչելի լեռներում՝ Րիլսկի վանքի մօտերքում։ Յետոյ, ինչ-որ թիւրիմացութիւններ ունենալով տեղական հայ գաղութի ներկայացուցիչների հետ, նա թողեց Բօլգարիան և տեղափոխվեց Ռուսաստան։ Այնուհետև նրա մասին ոչինչ չէր լսվում, մինչև Թէհրանից ստացված վերջին հեռագիրները նրա այնտեղի յեղափոխական սխրագործութիւնների մասին... Ամենքը, մանաւանդ մակեդօնական յայտնի գործիչներ Գօօրչօ Պետրօվը, Լեապօվը և այլն նրա մասին շատ լաւ են խօսում։ Խօսում են նրա «բնաւորութեան տոկունութեան», «ինտելիգենտութեան», «համարձակութեան» և «յեղափոխական անկեղծութեան» մասին։ Եւ այդ ասում են թէ ուսուցիչները և թէ ընկերը»։

Թէ ինչումն է գաղտնիքը, այդ անշուշտ յայտնի է միայն սակաւ «ընտրեալներին»...

ՊՈԼՍԱԿԱՆ ՆԱՄԱԿՆԵՐ

—

Կ. Պօլիս, 24 փետրվար

Նէջիբ Մէլհամէի *) դէմ՝ հայերու կողմէ բացուած դատական հարցը ահագին ծաւալ կը ստանայ օր օրի։ Զարհուրելի յուզմունքներ տեղի կունենան։

Եւ սակայն անընկճելի է ինքն ալ. բանտին մէջ ըլլալով հանդերձ, գտած է միջոցներ, իր մթերած առատ ոսկիներու շնորհիւ, իրեն համար կուսակիցներ հայթայթել փաթթոցաւոր խուժանին մէջէն և նպաստաւոր ցոյցեր ընել տալ, թէ «կեցցէ Նէջիբ Մէլհամէ փաշա, որ հաւատարմօրէն ծառայած է երկրին»։

Նէջիբի ամենէն զօրեղ փաստերը կը կայանան սա կէտին մէջ, թէ ինքը հաւատարմաբար գործադրած է սուլթանին հրամանները, որով, իբրև ստորադաս պաշտօնեայ, ուղղակի ոչ մէկ պատասխանատւութիւն չունի ոչ տուած խոշտանգանքներուն մէջ, ոչ գործ դրուած սպանութեանց մէջ։

Իր պատճառաբանութիւնը, երևութապէս միայն արդարացի, բոլորովին անհիմն է, որովհետև սուլթանը, իր տուած հրամաններուն մէջ, պնդած է գտնել կասկածելի հայեր, յեղափոխութեան մասնակիցներ, Կ. Պօլիսը սրբել այդպիսիներէ, որով բացարձակապէս կը նենէ իր վրայէն տրուած չարչարանքներուն դժոխային տեսակները։

Զարչարանքներն են, օրինակ, կանոնաւոր ծեծ, գլուխ ու երեսները քաքսել տախտակներու վրայ, տաք երկաթ ու հաւկիթ դնել ոտքերու տակ, եղունգներուն տակէն մխի կտորներ քաշել, հարուածներու տակ սպանել արիւնթաթախ, ու, մարմինները սև լաթերու մէջ փաթթելէ ետքը, գիշեր ատեն թաղել տալ հայոց գերեզմաններու մէջ։

Թէև, մուրացիկ հայթայթանքով, Նէջիբը գտած է իրեն համար մարդիկ, որոնք հակառակ վկայութիւններ կուտան, միւս կողմէ կան թիւրքեր ալ, որոնք կը հաստատեն թէ տեսած էին մահեր, արիւնթաթախ մարմիններ, [illegible] աղեկտուր լաց ու կոծ, Նէջիբին գայրացկոտ պոռչտուքը այդ չարչարանքներու գործին գլուխը կեցած հերոսաբար։

Դատական գործողութիւնները տեղի կուտենան ահագին բազմութեան առջև։ Մէկ օր առաջ կատարուած դատավարութենէ ետքը երբ Նէջիբի մարդիկը կը պոռան՝ «կեցցէ Մէլհամէ», 14—15 տարեկան թիւրք պատանի մը արձագանք կուտայ. «Եուհա, Նէջիբ Մէլհամէ»։ Հսկող ոստիկան մը դառնալով կըսէ պատանիին թէ «քեզի ինչ», հասկցնել ուզելով թէ Նէջիբին հակառակորդները հայեր են, մինչդեռ դու թիւրք ես, իսլամ ես։ Պատանին կը պատասխանէ. «Ի՞նչպէս թէ ինծի ինչ, ուզէ հայ ըլլայ, յոյն ըլլայ, հրեայ ըլլայ, ո՞չ ապաքէն մարդ է»։ Ու ծափերով կողջունուի այդ մարդասէր պատանին։

Հայաբնակ նահանգներու համար ընտրուած քննիչ յանձնախումբին հարցը, որ, Հիլմի փաշային պաշտօնի բարձրացումին օրերը, լուծուելու վրայ էր, հիմա լռութեան դատապարտուած է։ Մենք զգացած էինք արդէն, որ խայծ մըն է ատ՝ օսմ. կօմիտէին կողմէ արձարձուած հրապարակի վրայ և լայն ծուղակ մը, ուր սակայն մեր թերթերէն ոչ մին ինկաւ, բայց «Բիւզանդիոնէ»՝ որ առանձին համոզումներ ունի կօմիտէի գործունէութեանը մասին։ Եթէ լոկ համոզումներ ըլլային, ներողամիտ կըլլային անշուշտ. յայտնի, ակներև փաստեր կան, որոնց առջև իր համակրական նայուածքը կօմիտէի մասին՝ զարմանալի կը թուի։

Մեր տեղապահը սկսաւ ընդունիլ պաշտօնական շնորհաւորութիւններ և այցելութիւններ տալ։ Լաիկ ու անվրդով իր ներքին պարտականութիւնները կը կատարէ։ Բաւական միջոց ունի մտածել տալու մեզի իր սկզբնական օրուան թողած ցուրտ տպաւորութիւնը մամուլի մասին և, միևնոյն ատեն, ցոյց տալու վարչական գործունէութիւն։

Արդար ըլլալու համար պէտք է ըսել, որ մեր մամուլի մէջ ալ, տեղապահը պաշտօնի գլուխ հասնելէ առաջ, տեսնուեցան շատ կծու ու անարգական գրուածներ։ Կարծեմ մեր տարրական պարտականութիւններէն առաջինն էր սպասել, որ գայ նստելու իր աթոռը. «բարով եկաւ» ըսել, ու հետեւելով իր բռնած ուղղութեանը, քննադատել եթէ հարկ էր, ուղեցոյց ըլլալ՝ եթէ խոտորնակ ճամբայ կը բռնէր։ Մենք թերացանք. դեռ չհասած՝ անարգանքը տեղացինք իր գլխուն, ու ատով ինքն ալ թերացաւ։

Այնուամենայնիւ՝ [illegible] արդարացնեմ զինքը. ուրիշի մը կողմէ գործ դրուած յայտնի թերութիւնը՝ իր թերութիւնը չենթադրեր։

Վարչական ու երեսփոխանական ժողովներուն մէջ անգործութիւն մը կը շարունակէ. վարչութիւնը քայքայման նշաններ ցոյց կուտայ, երեսփոխանութիւնն ալ, մեծամասնութիւն ձեռք բերելու դժուարութեանը առջև ընկրկած, հետամուտ է միջոցներ ձեռք ձգել՝ կարենալ որոշում տալու ունեցած թիւերով։

Ու հաշուել որ ազատութիւն ունինք ժողովներ գումարելու, որոշումներ տալու, գործելու, և հարցը, դժուարութիւնը կը կայանայ օրինական մեծամասնութիւն ձեռք բերելու մէջ։

Երուսաղէմի հարցը կը մնայ կամ կը շարունակէ իր սկզբնական վիճակին մէջ։ Հիւանդութիւն մըն է ատ, որ կը ճարակի իմքուածքի պէս ազգին մէջ. կան որ ամբաստանեալներու ջերմ կուսակից են, ոգիով չափ անձնանուէր, կան ալ որ միահուսան չափ հակառակ են։ Հաւասարակշռութիւն գտնել հնարաւոր չէ, որովհետև բուն հարցին վրայ չէ որ կը մղուի պայքարը, այլ անձի վրայ ու անձերու բոլորտիքը։

«Ձոնը առնէ մէջերնին», ինչպէս կըսուի առածաբար. կասկած կայ թէ շատ շատեր կաշառուած են տարիներէ ի վեր, ծախուած հոգիով ու սրտով, և ատ է բուն շարժառիթը, որ երկու բանակներուն մէջ համաձայնութիւնը անկարելի կը լինի։

Շահէն

*) Մին անոնցմէ, որոնք սուլթանի վստահութիւնը վայելելով անպայման՝ իրենց բարձրացումը շինած են հայ դիակներու և աննկարագրելի ճնշումներու մէջ։

ՄԻՆԻՍՏՐ ՆՈՐԱՏՈՒՆԿԵԱՆԻ ԲԱՑԱՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

—

Ինչպէս անցեալ անգամ հաղորդեցինք, օսմանեան կաբինէտի անդամ հայազգի մինիստր Գաբրիէլ Նորատունկեան ներկայումս ղեկավարում է 3 մինիստրութիւններ. վաճառականութեան և հասարակական շինութիւնների, արտաքին գործերի և հաղորդակցութեան ճանապարհների. վերջին երկուսը par intérim, այսինքն ժամանակաւորապէս։ Սակայն իբրև այդ 3 կարևոր մինիստրութիւնների ղեկավար, նա ստիպվեց նորերս բացատրութիւններ տալ պարլամենտին արտաքին քաղաքականութեան և նրա հետ կապ ունեցող ներքին մի քանի կարևոր խնդիրների վերաբերմամբ։ Այդ հարցերը, ինչպէս հաղորդում է «Слово» թերթի սեփական թղթակիցը, սաստիկ փափուկ էին և վաղուց նրանց մասին հարցապնդումն էր եղել, բայց Քեամիլ փաշան աշխատում էր միշտ ճգճգել նրանց պատասխանը, որովհետև այդ հարցերը շօշափում են երեք մեծ պետութիւնների շահերը՝ Ռուսաստանի, Անգլիայի և Գերմանիայի։ Այդ փափուկ հարցերն էին՝ 1) Բաղդադի երկաթուղու, 2) Ռուսաստանի հետ ունեցած գաղտնի համաձայնութիւնը Փոքր-Ասիայի հիւսիսային մասում երկաթուղիներ կառուցանելու մասին, 3) Կովէյտի վրա Անգլիայի ունեցած իրաւունքը։

Ահա այդ հարցերն էին, որոնք միանգամից շօշափում էին երեք մեծ պետութիւնները։ Սակայն հարցապնդման հեղինակը, պատգամաւոր Իսմայիլ Հակկըն, որ Բաղդադի պատգամաւորն է, միևնոյն ժամանակ «Թանին» թերթի աշխատակիցը, ցանկացաւ մի անգամից պարզել, թէ որքան աւելորդ միլլիոններ է արժել Թիւրքիային Բաղդադի երկաթուղին, շնորհիւ նրան, որ կառուցել են գերմանացիները, թէ այդ հանգամանքը ո՛ր աստիճանի ազդեցութիւն կարող է տալ Գերմանիային թիւրքերի վրա, թէ ինչ իրաւունքներ ունի Անգլիան Կովէյտի վրա և թէ կարո՞ղ են արդեօք ռուսները արգելել թիւրքերին՝ երկաթուղիներ կառուցանել Փոքր-Ասիայի հիւսիսային մասում։ Ահա այսպիսի փափուկ և դժուարանկատ հարցերին պէտք է պատասխանէր Նորատունկեանը, իբրև արտաքին գործերի և հաղորդակցութեան ճանապարհների մինիստր։

Վերոյիշեալ ռուս թերթի սեփական թղթակից Սորանինը, որ ներկայ է եղել պարլամենտի այդ նիստին, յայտնում է, թէ Նորատունկեան կատարեց այդ փափուկ և ծանր պարտականութիւնը նշանաւոր դիպլօմատիական ճարպիկութեամբ։

Ամենից շատ մանրամասնօրէն Նորատունկեան լուսաբանեց Բաղդադի երկաթուղու հարցը։ Նախ՝ նա բացատրեց, որ այդ երկաթուղու կառուցման վերաբերեալ պայմանագիրը ամենևին պետական գաղտնիք չէ, որովհետև իր ժամանակ նա մինչև անգամ տպված էր մի քանի տասնեակ օրինակ և այժմ մինիստրը դիտաւորութիւն ունի երկրորդ անգամ տպագրել այդ պայմանագիրը։ Ապա երկար ճառի մէջ մինիստրը բացատրեց Բաղդադի երկաթուղու նշանակութիւնը, հաշւեց նրանից սպասվելիք եկամուտը և շատ մանրամասն ու երկար ապացուցանում էր, որ կառուցումը աւելի թանգ չը նստեց այն գումարից, որ կը պահանջվէր երկաթուղին կառուցանելու համար, եթէ Թիւրքիան այդ նպատակով ցանկանար փոխառութիւն կապել։

Ինչ վերաբերում է երկաթուղու քաղաքական նշանակութեանը, մինիստրը յայտնեց, որ նա, ի հարկէ, շատ մեծ է, սակայն քանի որ կառուցումն կատարող ակցիօնէրական ընկերութեան դրամագլուխը անանուն է և փայերը հեշտութեամբ մէկ ձեռքից միւս ձեռքն են անցնում, ոչ մի օտար կառավարութիւն չէ կարող իր ձեռքը գցել բացասական ազդեցութիւն այդ միջազգային ճանապարհի վրա, որը իսկապէս գտնվում է Թիւրքիայի ձեռքում։

Երկաթուղու վերջնական կէտի վերաբերմամբ մինիստրն ասաց, որ այդ կէտի ընտրութիւնը դեռ ևս չէ սահմանված։ Այդտեղ նրան առիթ ներկայացաւ խօսելու Կովէյտի հարցի մասին։ Այդ առիթով նա ստիպված էր խոստովանել, որ Կովէյտը իսկապէս կառավարվում է անկախ շէյխի ձեռքով, և, անկասկած, այդ կէտով հետաքրքրվում է Անգլիան։ Սակայն նա յոյս յայտնեց, որ այժմ Անգլիայի հետ բարեկամական յարաբերութիւնների պատճառով այդ հարցը կը լուծվի գոհացուցիչ կերպով, ընդունելով Թիւրքիայի ծայրագոյն իրաւունքները այդ երկրի վրա։

Այն հարցին, թէ ինչու Բաղդադի գիծը Փոքր-Ասիայի սահմաններում անց է կացված հարաւային և ոչ թէ հիւսիսային ուղղութեամբ, և գծի ուղղութեան այդպիսի ընտրութիւնը արդեօք հետևանք չէ՞ր որևէ գաղտնի համաձայնութեան օտար պետութեան հետ (ի նկատի ունէին Ռուսաստանը և նրա առարկութիւնները երկաթուղիներ կառուցանելու դէմ Փոքր-Ասիայի հիւսիսային մասում), մինիստրը բացատրեց, որ ուղղութեան ընտրութիւնը բացառապէս ղեկավարում էին տէխնիկական խորհրդածութիւնները, որ հիւսիսային ուղղութիւնը չէր կարելի ընտրել համարեա այն անյաղթելի դժուարութիւնների պատճառով, որոնց կը հանդիպէր հիւսիսային ճանապարհի կառուցումը։ Այդ բանից ստիպված եղաւ մինիստրը պատասխանելու Ռուսաստանի հետ գաղտնի համաձայնութիւն կապելու վերաբերեալ հարցին։

«Դուք կը հասկանաք,—ասաց Նորատունկեանը,—որ ես չեմ կարող մանրամասն բացատրութիւններ տալ այդ հարցի վերաբերմամբ։ Բոլորը, ինչ որ ես կարող եմ ասել, այդ այն է, որ ոչ մի դաշնագիր չը կայ, որ արգելէր մեզ երկաթուղիներ կառուցանել, ուր մենք կամենում ենք»։

Առարկում էին մինիստրին երեք հռետորներ—հարցապնդումի հեղինակ Իսմայիլ Հակկը, պարլամենտի ամենաաչքի ընկնող տնտեսագէտը, Սալօնիկի պատգամաւոր Ջէվադ բէյ և յայտնի փաստաբան Կ. Պօլսի պատգամաւոր հայազգի Զօհրապը, և առարկեցին նոյնպէս շատ երկար։

Իսմայիլ Հակկը իր ճառը նուիրեց Բաղդադի երկաթուղու կառուցման գաղափարի ծագման պատմական տեսութեանը, դիւանագիտական կուիւն և Հնդկաստան տանող այդ մեծ ճանապարհի քաղաքական նշանակութեան գնահատութեանը։ Նա այն եզրակացութեան եկաւ, որ այդ ճանապարհի կառուցումը օտարերկրեայ կօնցէսիօներների օգնութեամբ ամենամեծ սխալն էր, որը այժմ, դժբաղդաբար, ուղղել արդէն դժուար է, բայց որի կորստաբեր հետևանքները մի փոքր կարելի է մեղմացնել, համաձայնութիւն կայացնելով կօնցէսիօներների հետ սկզբնական պայմանները փոփոխելու մասին։

Ջէվադ բէյը շօշափեց հարցի տնտեսական կողմը և գտաւ, որ Թիւրքիան միմիայն Բաղդադի երկաթուղու կառուցման և շահագործման կօնցէսիա չէ տուել գերմանական ընկերութեանը։ Թիւրքիան այդ ընկերութեանը տուել է մի շարք կօնցէսիաներ, այն է շահագործել երկաթուղագծի մօտ գտնված հողերը, մշակել հանքերը երկաթուղու շրջանում, ապրանքները անմաքս ներմուծել, մօնօպօլիա Անատօլիայում և Միջագետքում քարածուխ մշակելու համար, բացառիկ իրաւունք՝ կանօնաւորելու ներքին առևտուրը իր կամայական սակագներով։

Եւ այդ բոլորը դեռ քիչ է. Թիւրքիան մեծ երաշխաւորական գումար է վճարում շինութեան փայտեղէնի համար։ Ջէվադ-բէյի հաշւով, երկրի կորուստը այդ գործողութեան վրա ամենաքիչը կազմում է 30 միլիօն թիւրքական ֆունտ, այսինքն մօտ 250 միլիօն ռուբլի։

Թէ մէկ և թէ միւս հռետորը խօսեցին Կովէյտի և Ռուսաստանի գաղտնի դաշնագրի մասին փոքր-ասիական երկաթուղիների վերաբերմամբ, սակայն հարցապնդումի այդ մասի վրա գլխաւոր ուշադրութիւն դարձրեց երկրորդ հռետորը Զօհրապը։ Նա բացատրեց, որ երկաթուղիների մասին դաշնագիր Ռուսաստանի հետ իսկապէս գոյութիւն չունի, որ միայն կառուցել է այսպէս ասած notes verbales (բերանացի յայտագրի) փոխանակութիւն, որ սակայն իսկապէս այդ միևնոյն է, որովհետև այդպիսի համաձայնութիւնը պարտաւորեցնում է Թիւրքիային նոյնպէս, որպէս դաշնագիրը։ Սակայն այդ համաձայնութեամբ Թիւրքիան ամենևին պարտաւոր չէ Ռուսաստանի թոյլտւութիւնը խնդրել երկաթուղիներ կառուցանելու համար Փոքր-Ասիայում։ Թիւրքիան պարտաւորվել է միայն տալ ռուս կօնցէսիօնէրներին նախամեծար իրաւունք երկաթուղիներ կառուցանելու Փոքր-Ասիայի հիւսիսային շրջանում։ Իսկ իր միջոցներով Թիւրքիան իրաւունք ունի որքան ուզենայ երկաթուղիներ կառուցանել։

Ռուսաստանի հետ այդ համաձայնութիւնը Զօհրապին անհանգստութիւն չէ պատճառում. Նա հաւատացած է, որ Ռուսաստանը այդ հարցում կը համաձայնվի Թիւրքիայի հետ։ Անհանգստացնում է նրան Կովէյտի հարցը, բայց նա յոյս ունի, որ Անգլիան էլ, որը իսկապէս Կովէյտը իր հովանաւորութեան տակ ունի, կը յիշէ, որ այդ երկիրը այնուամենայնիւ պատկանում է Թիւրքիային։

ԴԻՄՈՒՄՆ ԱՇԽԱՐՀԻՍ ԲՈԼՈՐ ՊԱՐԼԱՄԵՆՏՆԵՐԻՆ

—

Պետական Դումայի զանազան ֆրակցիաների պատկանող պատգամաւորները ստորագրում են Մակլակովի մշակած հետևեալ դիմումը, որ ուղղված է աշխարհիս բոլոր պարլամենտներին.

«Ի նկատի առնելով մօտեցող սպառնալի անցքերը, մենք, ռուսաց Պետական Դումայի անդամներս, կատարելով մեր պարտքը, վերջին փորձն ենք անում համաշխարհային դժբաղդութեան առաջն առնելու համար և դիմում ենք կուլտուրական աշխարհի բոլոր օրէնսդրական հաստատութիւնների անդամների իմաստութեանն ու խղճմտանքին։ Ժողովրդական ներկայացուցիչները գիտեն, թէ ինչպիսի աղէտներ է սպառնում բոլոր ազգերին եւրոպական պատերազմը, ինչպիսի բազմաթիւ տառապանքներ են սպասում և յաղթողներին և յաղթվողներին։ Նրանք գիտեն, որ միջազգային քաղաքականութեան մէջ անկարելի է արհամարհել արդարութիւնը, որ բռնութեան յաղթանակի վրա չէ կարելի հիմնել ոչ կարգապահութիւնը և ոչ հիմնաւոր խաղաղութիւնը։

«Անցեալ տարվայ աշնանը եւրոպական խաղաղութիւնը ենթարկվեց վտանգի. առանց պետութիւնների համաձայնութիւնն ստանալու Աւստրիան գրաւեց երկու նահանգները։ Զը բաւականանալով դրանով, նա այժմ էլ սպառնում է Սերբիային։ Պետութիւնները արին այն ամենը, ինչ որ կարող էին, որպէսզի խուսափեն խաղաղութիւնը խախտելուց, սակայն ոչ մի խաղաղասիրութիւն, ոչ մի զիջողութիւն չէ կարող կատաստրոֆայի առաջն առնել, եթէ Աւստրիան չէ յարգելու ուրիշների իրաւունքները և իր համար թանգարժէք չէ դասելու եւրոպական հանգստութիւնը։ Սերբիայի, որպէս սլաւօնական մի պետութեան, շահերը ամենից աւելի մօտ են Ռուսաստանին, քան Եւրոպայի միւս ազգութիւններին։ Թող նրանք մտածեն, որ Աւստրիայի գործողութիւնները սպառնում են ոչ միայն Սերբիային, այլև սպառնում են բոլորին։ Եթէ նոյնիսկ միջազգային դրութիւնը

[illegible] ... և Ելօգին եպիսկոպոսները, Շինգարեվը, կոմս Վ. Բոբրինսկին, Մակլակօվը, իշխ. Գօլիցինը և այլն։ Ուշադրութիւն է գրաւում այն հանգամանքը, որ, չը նայելով նրա տակ ստորագրել են սահմանադիր-ռամկավարներից շատերը, Պ. Ն. Միլիւկովը չէ ստորագրել։

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՏՆԱՅՆԱԳՈՐԾԱԿԱՆ ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐ

Ներկայ 1909 թւի ապրիլի 3-ին, 4-ին և 5-ին Թիֆլիսում տեղի կունենայ տնայնագործական մի համագումար ժողով, որը քննութեան պէտք է առնի տնայնագործութեան ընթացիկ հերթական խնդիրները։

Թիֆլիսի Հայ Տնայնագործական Ընկերութիւնը, որի նախաձեռնութեամբ հրաւիրված է համագումար ժողովը, դիմում է բոլոր անձերին, որոնք հետաքրքրվում են տնայնագործական արհեստի զարգացման գործով, մասնակցել համագումարի պարապմունքներին և նպաստել համագումարի ծրագրի մէջ նշանակված հարցերի պարզաբանութեան և լիակատար քննութեան։

Համագումարի ծրագրի կէտերը հետևեալներն են.

1) Գոյութիւն ունեցող տնայնագործական արհեստանոցների գործունէութեան պատկերը և բնորոշ գծերը։

2) Հերթական նշանակութիւն ունեցող կարիքները։

3) Տնայնագործական արդիւնքների վաճառքի կազմակերպութիւնը թէ Կովկասում և թէ Կովկասից դուրս։

4) Գործուածքների նմուշներ և զանազան նկարներ մատակարարելու և տարածելու խնդիրը։

5) Գործիքներ, մանուածք և այլ մթերք մատակարարելու խնդիրը։

6) Վարպետներ պատրաստելու և ինստրուկտօր ունենալու խնդիրները։

7) Մասնաւոր նախաձեռնութիւն և ձեռնարկութիւններ հանդէս բերելու կարևորութիւնը։

8) Զարբերական համաժողովներ հրաւիրելու կարևորութիւնը և նրանց կազմակերպութիւնը։

Համագումարի նիստերը տեղի կունենան Կովկասեան Գիւղատնտեսական Ընկերութեան դահլիճում թէ ցերեկները և թէ երեկոյեան ժամերին։

Առաջին նիստը նշանակված է ապրիլի 3-ին, ուրբաթ օր, առաւօտեան 11 ժամին։

Համագումարին կարող են մասնակցել բոլոր այն անձերը, որոնք հետաքրքրվում են տնայնագործութեան զարգացման խնդիրներով։

Զեկուցումներ կարդալ ցանկացողները պէտք է ներկայացնեն իրանց զեկուցումները կամ նրանց համառօտութիւնը մինչև ապրիլի 2-ը Հայ Տնայնագործական Ընկերութեան վարչութեան նախագահին։

ՄԻ ՏԱՐԻ ԷԼ ԱՆՑԱՒ...

(Մակար Եկմալեանի յիշատակին)

Այսօր չորս բոլորակ տարիներ գլորվեցին այն օրից, երբ հայկական երաժշտութեան վետէրանի աստղը խաւարեց...

Եւ ինչպիսի՜ խոր վիշտ պատճառեց ամենքին տաղանդաւոր երաժշտագէտի վաղահաս մահը...

Մեռաւ կեանքի լաւագոյն յոյզերի արտայայտիչ, մարդու հոգին ու միտքը ազնւացնող ու դէպի անհունն և գեղեցիկը դիմող երաժշտութեան համեստ աշխատաւոր մշակներից մինը։

Սակայն օգտակար գործողները չեն մեռնում մարդկային յիշողութեան մէջ։ Եկմալեանի գործը կենդանի է պահում հայ ժողովրդի մտքում նրա անունը։

Իսկ ես ողբում եմ այսօր անփոխարինելի կորուստը Եկմալեանի, որի քաղցրահնչիւն քնարը լռել է հայկական մահաժպիտ այժմեան ցաւալի ու վշտալի ժամերում, լռել է նա չար մարդկանց ձեռքից և հայ հասարակութեանը զրկել այդ քնարի սխորժալուր ձայնից ու հաճոյքից...

Ողբում եմ ես լալագին ու սոսկում երաժշտութեան թշնամի մարդկանցից, որոնք մեռցնել են աշխատում Եկմալեանի գեղեցիկ գործը, որի վրա հանգուցեալն իր գիտական ամբողջ պաշարը սպառեց, իր երիտասարդական ոգևորված օրերը մաշեց, իր հոգին ու սիրտը նուիրեց, օր ու գիշեր անքուն զբաղված...

Ինչպէս չողբալ սիրեցեալ ուսուցչի մահը նրա հողաթումբի վրա, որ տակաւին արձանաքարի չէ արժանացել այն հաստատութեան կողմից, ուր նա իր կեանքի լաւ օրերն անցրեց, հարիւրաւոր աշակերտներ և խմբապետներ պատրաստելով։

Փոթորկալից ու տագնապալից ժամանակ, բնականաբար, մոռացվում են վաստակաւոր գործիչները, թող որ եղածներն էլ լռում են։

Սփոփանք միայն ապագայ հանգիստ օրերն են ինքնին։ Այն պահին, երբ մակընթացութիւնից յետոյ տեղատւութիւնն է համնում, յուզմունքից յետոյ խաղաղ աշխատանք ու անարգել գործունէութիւն ստեղծվում, հայն էլ անպայման երախտագիտութեամբ պէտք է յիշէ յաւիտենականութեան գիրկն անցած իր լաւագոյն մարդկանց, ի թիւս որոնց և Մակար Եկմալեանին, որի ամբողջ գրուածքները հրատարակված ամեն մինի սեղանի զարդն են կազմելու։

Մինչ այդ երանելի օրերը, այսօր խորին յարգանք ու ողջոյն նրա քաղցր յիշատակին...

Ես.

Թիֆլիս, 8 մարտի

ՔԱՂԱՔԱՅԻՆ ԻՆՔՆԱՎԱՐՈՒԹԵԱՆ ՄԷՋ

Երկուշաբթի, մարտի 8-ին, կայացաւ քաղաքային դումայի նիստը, ուր քաղաքագլխի պաշտօնակատարը յայտնեց, որ Թիֆլիսի նահանգապետը յայտնել է, թէ Փոխարքան բացասել է դումայի միջնորդութիւնը քննել Թիֆլիսում տեղի ունեցած վերջին դէպքերը, գտնելով այդպիսի քննութիւնը անհամապատասխան օրէնքի հետ, իսկ Թիֆլիսի ժամանակաւոր ընդհանուր նահանգապետը յայտնել է, որ չէ թոյլատրում քննել դումայի մէջ դուխաններին և տրակտիրների փակման հարցը։

Դուման որոշեց հանել այդ հարցերը հերթականութիւնից և 17 ձայներով ընդդէմ 16-ի որոշեց մի անգամ ևս միջնորդել Փոխարքայի առաջ և բացատրել այն պատճառները, որոնք դրդել էին դումային խնդրել թոյլտւութիւն այդ հարցերը քննելու։ Նահանգապետի գրութիւնից երևաց, որ Փոխարքան յայտնել է նահանգապետին վերոյիշեալ հարցերը քննել մի առանձին խորհրդակցութեան մէջ, բաղկացած քաղաքային ինքնավարութեան ներկայացուցիչներից, ըստ ընտրութեան նահանգապետի, և ուրիշ անձերից, որոնց մասնակցութիւնը նա օգտակար կը համարէ։

Մնացած հերթական հարցերի շարքում ուշադրութեան արժանի է Շամխարեանի կտակած գումարի գործադրութեան հարցը։

Հանգուցեալ Շամխարեանը թողել է իր ամբողջ կարողութիւնը՝ շարժական և անշարժ՝ Թիֆլիս քաղաքին, որ նրա եկամուտով քաղաքը թոշակաւորներ պահէ զանազան դպրոցներում և նպաստներ տայ մի քանի բարեգործական հիմնարկութիւններին։ Վերջիններին պէտք է յատկացվի տարեկան ամբողջ եկամտի 40%-ը, իսկ 60%-ը քաղաքը պէտք է յատկացնէ թոշակաւորներին։ Ամբողջ տարեկան եկամուտը հաշւված է 9400 րուբլի, որից դուրս գալով 40%-ը, որ նա ինքն յատկացրել է զանազան հիմնարկութիւնների, մնացած 60%-ը, որ անում է տարեկան 5640 ր., քաղաքը պէտք է գործադրէ թոշակաւորների համար։ Դպրոցական յանձնաժողովը որոշել է սահմանել 1) 8 թոշակ համալսարաններում, տալով ամեն մի թոշակաւորի տարեկան 400 րուբ., 2) 104 թոշակ ստորին, պրոֆէսիօնալ դպրոցներում, տալով ամեն մի աշակերտի 10 րուբլի, 3) մնացած գումարով սահմանել թոշակ միջնակարգ դպրոցներում, տալով ամեն մի թոշակաւորի 100 րուբլի։ Այդ առիթով դումայում ծագեց վիճաբանութիւն —որն է աւելի օգտակար և նպատակայարմար. օգնել, նպաստել բարձր ուսման թէ՞ տարրական միջնակարգ ուսման։ Ի վերջոյ դուման որոշեց վերոյիշեալ 5640 ր. գումարով սահմանել 1) 3 թոշակ համալսարաններում, տալով տարեկան 400 ր., 2) 120 թոշակ ստորին դպրոցներում, տալով ամեն մի աշակերտի 24 րուբլի, 3) 9 թոշակ պրոֆէսիօնալ դպրոցներում, տալով ամեն մէկին 36 ր., 4) 12 թոշակ միջնակարգ դպրոցներում, տալով ամեն մէկին 100 րուբլի։ Այդ թոշակների մասին ուպրավան կը մշակէ առանձին կանոնադրութիւն և կը ներկայացնէ դումային։

ՅՕԳՈՒՏ ԹՈՒՐՔԱՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՍՈՎԵԱԼՆԵՐԻ

Ստացանք—1) Կարսից, Սարգիս Մամելեանից, ի յիշատակ վաղամեռիկ որդի Վարդանի—10 ր., 2) Ղուբայից, Միրզա Բարսեղեանից—15 ր., 3) Բագուից, Կարապետ Տէր-Գրիգորեանից, հանգանակված Կասպեան գործարանի բանւորներից—12 ր. 40 կ., 4) Խարկովից, Յ. Մ. Կէնդերեանից—72 ր. (առանձին նամակ), 5) Մեղրից, Դաւիթ Վաչեանից, հանգանակված յօգուտ Զէյթունի—35 ր. 95 կ. (առանձին նամակ), 6) Մանջուրիա կայարանից, Համբեակ Եղիազեանից—10 ր., 7) Արմաւիրից, Անդրէաս Ցակոբջանեանից, հանգանակած յօգուտ Զէյթունի, հայերից և օտարազգիներից—25 ր. 28 կ.։

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

◆ «Գործ» լրագրի համարում Գրիգոր Զալխուշեանի մեզ ուղարկած մի դումարի առիթով գետեղված են մի շարք յերիւրանքներ «Մշակի» դէմ։ Մենք առաջ կը բերենք Գ. Զալխուշեանի մեզ գրած նամակը, որով պարզվում է յարուցած խնդիրը և ցոյց կը տանք նաև միւս յերիւրանքների արժէքը։

◆ Մարտի լոյս 9-ի գիշերը Թիֆլիսի լեռնային մասերում զգացվել է ստորերկրեայ հարուած։

◆ Կովկասի Փոխարքային մարտի 7-ին ներկայացաւ մի պատգամաւորութիւն մոլոկանների համայնքի կողմից։

◆ Իտալիայի երկրաշարժից վնասվածների օգտին կոմսուհի Վորոնցով-Դաշկովայի հովանաւորութեան ներքոյ գործող մասնաժողովը մինչև մարտի 10-ը ստացաւ ընդամենը 17932 ր. 2 կոպէկ նուէրներ։

◆ Երկրագործութեան և հողային բարեկարգութեան գլխաւոր կառավարչի կովկասեան լիազօր Պ. Արխիպօվը մարտի 7-ին եկաւ Թիֆլիս։

◆ Թիֆլիսի նահանգապետ Լօզինա-Լօզինսկին երէկ պաշտօնական գործերով մեկնեց Թիֆլիսից։

◆ Թիֆլիսում, մարտի 15-ին կայանալիք Ջրաբաշխական համագումարի համար արդէն գալիս են պատգամաւորներ զանազան տեղերից։ Մի խումբ ինժեներներ նախ քան Թիֆլիս հասնելը որոշել են մնալ Բագւում և դիտել նաւթահանքերը։

◆ Թիֆլիսի էլէքտրաքարշի ծառայողների և լիազօր ինժեներ Լէբօնի միջև բանակցութիւնները դեռ շարունակվում են։ Մի քանի վիճելի խնդիրների վերաբերութեամբ Բրիւսէլից կարգադրութիւն է եկել ինժեներ Լէբօնին ոչ մի զիջում չանել ծառայողներին։

◆ Թիֆլիսի քաղաքային առաջին ապաստարանում փետրվար ամսում գիշերել են 112 հոգի, 2326 անգամ։ Ըստ ազգութեան բաժանվում են հետևեալ կերպով. ռուսներ՝ 49 տղամարդ, հայեր՝ 38, վրացիներ՝ 18, գերմանացիներ՝ 2, լեհեր՝ 3, հրեայ՝ 1, լատիշ՝ 1։

◆ «Արարատ» ամսագրի փետրվարի համարը, որ ստացանք նորերս, պարունակում է մի քանի նորութիւններ։ Այդ նորութիւններից գլխաւորն «Հովիւ» կղերական թերթի աշխատակից Բենիկ վարդապետի գործն է։ Ինչպէս յայտնի է, այդ վարդապետը, չը գիտենք ինչ միջոցներով, կարողացել էր կարգվել սինօդի կողմից լիազօր քննիչ միանգամից երեք թեմերի վրա՝ Բեսսարաբիայի, Թիֆլիսի և Երևանի։ Վերջին թեմում կատարած իր քննութեամբ, նա որպէս թէ երևան էր հանել առաջնորդ Յուսիկ արքեպիսկոպոսի մի քանի զեղծումները։ Թիֆլիսի և Բեսսարաբիայի թեմերի առաջնորդները, ինչպէս յայտնի եղաւ մեզ, թոյլ չէին տուել այդ վարդապետին ձեռնամուխ լինել բէվիզիայի իրանց թեմերի մէջ այն պատճառաբանութեամբ, թէ Բենիկ վարդապետը անձնական թշնամութիւն ունենալով՝ նրա քննութիւնը չէ կարող անաչառ լինել։ Այժմ «Արարատի» մէջ տպված սինօդի գործերի պաշտօնական քաղուածներից երևում է, որ քննիչ Բենիկ վարդապետը Յուսիկ արքեպիսկոպոսի վերաբերմամբ զեղծումներ է կատարել, այն է՝ կամենալով մեղադրել այդ արքեպիսկոպոսին դրամական վատնումների մէջ՝ նաև կօնսիստորիայի կազմը թոյլատրել են իրանց զեղծումներ՝ «կազմելով և ստորագրելով արձանագրութիւնների ներքոյ, խեղաթիւրելով փաստերը և պաշտօնական թղթերը և աշխատելով սխալի մէջ ձգել սինօդին»։ Այդ հիման վրա սինօդն որոշել է համարել Յուսիկ արքեպիսկոպոսին անպարտ նրա վրա Բենիկի քննութեամբ բարդված մեղադրանքներից և կարճել գործը։ Զարմանալին սակայն այն է, որ սինօդը հարկաւոր չէ համարել Բենիկին և կօնսիստորիայի կազմը ենթարկել պատասխանատւութեան՝ կատարած կեղծիքների համար։ Սա մեզ համար հանելուկ է։ Երկրորդ նորութիւնն այն է, որ Էջմիածնի սուրբ-հայրերը, վերջապէս, որոշել են բանալ իրանց քսակները յօգուտ Թիւրքիայի հայ սովեալների և ժողովել են 280 րուբլի, այսինքն մի գումար, որի տասնապատիկը միայն մի եպիսկոպոս կարող էր տալ։ Սակայն այստեղ ևս մի հանելուկ կայ լուծելի։ Հաւաքած գումարը Մեսրոպ վարդապետը ուղարկել է ոչ թէ Թիֆլիսի Հանգանակիչ Մասնաժողովին, այսինքն այն հաստատութեան, որ հիմնված է հանգուցեալ կաթողիկոսի ձեռքով, այլ, խախտելով նոյնիսկ դիսցիպլինան, ուղարկել է ուղղակի պատրիարքին։ Եւ իր այդ վերաբերմունքը դէպի Հանգանակիչ Մասնաժողովը աւելի յայտնի կացուցանելու համար օրինապահ և կօրրեկտ Մեսրոպ վարդապետը հարկ է համարել այդ մասին յայտնել հայ հասարակութեան ոչ թէ պաշտօնական «Արարատի», այլ «Գործի» միջոցով։ Եւ այդպիսի վարդապետը դեռ յանդգնում է օրինապահութեան մասին խօսել։

◆ Մտադրութիւն կայ այս ուսման տարուց Հալաբարի քաղաքային օրիորդաց դպրոցներին կից բանալ զուգընթաց բաժանմունքներ։

◆ Մի խումբ կառապաններ հաւաքական մի խնդրագրով, յանուն Թիֆլիսի նահանգապետի, խնդրում են ստիպել քաղաքային վարչութեանը՝ վերադարձնել այն 5 ր. 40 կ. տուգանքները, որ քաղ. վարչութիւնը առաւ նրանցից ապօրինաբար իբրև տուգանք այն բանի, որ կառապանները իր ժամանակին չեն վերցրել վարչութիւնից կառքերի համարացոյցները։ Կառապանները պատճառաբանում են, որ քաղաքային վարչութիւնը իր ժամանակին չէր պատրաստել այդ համարացոյցները հարկաւոր քանակութեամբ։ Կառապաններից առնված տուգանքի ընդհանուր գումարը հասնում է 3000 րուբլու։ Նահանգապետն այս առիթով բացատրութիւն է պահանջել քաղաքային վարչութիւնից։

◆ Մարտի 9-ին 5-դ քաղաքամասում համատարած խուզարկութեան ժամանակ գինուորական պահախումբը ձերբակալեց 20 կասկածելի մարդկանց։ Նոյն օրը Թումանովսկայա և Աւճալեան փողոցներում ձերբակալվեցին 14 պարապ-սարապ մարդիկ։

◆ Ժողովրդական համալսարանի վարչութեան ամսիս 9-ին կայացած հերթական ժողովում դրված էին հետևեալ հարցերը. 1) Հալաբարում գոյութիւն ունեցող ուսումնարանի երկրորդ բաժանմունքի վրայ և ռուս լեզուի ուսուցիչ Ուրատաձէն, որ պարապել է ընդամենը 7 օր, նախկին ուսուցիչ Իօսէլիանիի գնալուց յետոյ, աշակերտների քչութեան պատճառով խնդրում է իրան ազատել պաշտօնից։ Վարչութիւնը ի նկատի առնելով այն հանգամանքը, որ Իօսէլիանիի հեռանալուց յետոյ աշակերտների թիւը 25-ից իջել է 11-ի, որոշեց փակել այդ բաժանմունքը։ 2) Գանձապահ Ա. Մեկկելի հիւանդութեան պատճառով և համաձայն նրա վարչութեանն ուղարկած խնդրագրի, նոր գանձապահ ընտրվեց Գ. Լեժան։ 3) Քարտուղար Շադբերաձէի Նովօրօսիյսկ ուսումը աւարտել գնալու պատճառով պէտք էր ընտրել նոր քարտուղար, որը թողնվեց հետևեալ ժողովին։ 4) Զուբալովի անունով ժողովրդական տան կառավարիչ մասնաժողովի նախագահից վարչութիւնը ստացել է մի ընդարձակ գրութիւն, տնից օգտվելու աղիւսակով, որով վերջապէս ժողովրդական համալսարանի վարչութեանը հնարաւորութիւն է տրվում այդ տանը անարգել կերպով շարունակելու իր հանրամատչելի դասախօսութիւններ կազմակերպելու օգտաւէտ գործը։ Այդ գրութեանը պատասխանելու գործը վարչութիւնը յանձնեց Վ. Րօձևիչ-Բէլևիչին։

◆ Ստացանք Կոնստանդին Մելիք-Շահնազարեանցի կազմած «Գինեգործութիւն» աշխատութիւնը, որ տպված է Էջմիածնի տպարանում 1909 թ. և արժէ 1 րուբլի։

◆ Ստացանք Պետերբուրգից, պ. Ն. Ադոնցի մի մեծահատոր աշխատութիւնը «Арменія въ эпоху Юстиніана, политическое состояніе на основѣ нахарарскаго строя» վերնագրով, տպված 1908 թ. Պետերբուրգի գիտութիւնների ակադեմիայի տպարանում։ Այդ աշխատութիւնը կազմում է «Հայ-վրացական փիլոլոգիային վերաբերեալ բնագիրների և հետազօտութիւնների» ժողովածուի XI գիրքը։

ՌՈՒՍԱՍՏԱՆԻ ԿԵԱՆՔԻՑ

(Լրագիրներից)

◆ Հաստատված է պօստ-հեռագրական ծառայութեան մէջ կանանց ընդունելու հրահանգը. ծառայութեան են ընդունվում 18—30 տարեկան աղջիկներ ու այրի կանայք միջնակարգ դպրոցների կրթական ցենզով։ Կանայք կարող են ծառայութեան մէջ բարձրացումն ստանալ՝ տղամարդկանց հետ համահաւասար, ոչ աւելի առաջին կարգից և նշանակվել պօստային ու հեռագրական բաժանմունքների կառավարչուհիներ քաղաքներում ու քաղաքներից դուրս։ Ամուսնացողները մնում են ծառայութեան մէջ, եթէ պսակվում են միևնոյն տեսչութեան մէջ ծառայողների հետ։

◆ Լուրերին նայելով, գերմանական զօրքերը, որոնք գտնվում են ռուսաց սահմանին մօտիկ, ռազմական դրութեան մէջ են գրվում։

◆ Բեսսարաբիայի պատուիրակ Տիմօշենկօն ժենամարտի է հրաւիրել Պուրիշկեվիչին Ֆիլոսոֆովայի նկատմամբ գործած սանձարձակութեան և վիրաւորանքի պատճառով։

◆ Պաշտօնապէս հաղորդվում է, որ 1905 թւից մինչև 1909 թւի փետրվար ամիսը մահվան պատժի են դատապարտվել 3310 հոգի, որոնցից պատժի ենթարկվել են 2216-ը։

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

ԲԱՑ ՆԱՄԱԿ

Արժ. Մեսրոպ վարդապետին

Ներկայ 1909 տարւոյ «Արարատ» ամսագրի յունվար ամսաթիւի մէջ, պատասխանելով յարգելի գիտնական պրոֆ. Մառի «Շարք Անւոյ» № 2 գրքոյկի միջոցով ձեզ ուղղուած մէկ հարցումին, համոզում կը յայտնէք, որ պրոֆ. Մառ, մեքենաբար ենթարկուելով արտաքին ազդեցութիւններու, փսփսուքներու, և որ աւելին է՝ իմ հեղինակութեանս պաշտպանութեան համար, զձեզ վիրաւորեր է։ Որպէս թէ պրոֆ. Մառ այնքան միամիտ և դիւրահաւան մարդ է, որ առանց որևէ գործնական փաստերու ընդունակ է մեղադրանքներ թափելու ուրիշներու վրայ։

Ձեր շօշափած խնդիրներուն մի առ մի պատասխանելէ առաջ, հարկ կը տեսնեմ շատ համառօտ կերպով պատմել մի իրողութիւն, որուն միակ վկան դուք էք և ձեր վկայութիւնները մասամբ հրատարակած «Ազգագրական հանդէսի» 1907 XVI գրքի մէջ։

1906 թուականի աշնան, հոկտեմբեր ամսոյ մէջ, Անիէն դարձիս՝ երբ գնացի Էջմիածին դարմանուելու, նոյն ատեն եկաւ նաև ճարտարապետ պ. Տէր-Սարգսեանն ալ։ Ի սկզբան ես, ծանօթ չըլլալով այդ ճարտարապետին հետ, ձեր միջոցաւ իմացայ, որ նա ևս եկած է Զուարթնոցով զբաղուելու և թէ չէ ընդունում իմ կարծիքները Զուարթնոցի վերակազմութեան մասին։

Քանի մը օր յետոյ, երբ ես հանգուցեալ Հաջիի սենեակը կը գտնուէի, եկաւ ձեր ծառան գլխ կանչեց՝ «վարպետ, հայր սուրբը քեզ կանչում է» ըսելով։ Շտապեցի անմիջապէս գալ, և ձեր սենեակին մէջ գտայ նաև ճարտարապետ պ. Տէր-Սարգսեանին, որուն հետ զիս ծանօթացնելու փութացիք։

Ընդհանրապէս սովորական դարձած քանի մը քաղաքավարական խօսակցութիւններէ յետոյ երկուքդ մէկանց չուշացաք նաև Զուարթնոցի կազմութեան մասին իմ կարծիքս հարցնելու, որն որ արդէն ըստ իմ հայեցողութեան ամբողջովին վերակազմեր էի նոյն տարուան գարնան մէջ։ Բայց որովհետև այդ վերակազմութեան պատկերները Խաչիկ վարդապետ ամիսներ առաջ միասին տարած էր Ռուսաստան, ստիպուած եղայ բերանացի բացատրել, որչափ որ հնար էր։

Երբ պարզեցի տեսութիւններս, յենուելով իմ գտած փաստերու վրայ, թէ ինչպէս արտաքին պատերու զուգահեռական ուղղութեամբ ձգուած էին ութ աղեղներ, որոնց մէկ-մէկ ծայրերը հանգչած էին մայթերու եռև գտնուած արծուեքանդակ կրող սիւներու խոյակաց վրայ, և միւս ծայրերը իրենց յենակէտ ունեցած էին միջին կիսաբոլորակ թևերու մէջտեղի երկու սիւները իրարու միացնող փոքր աղեղները, որով հնարաւոր եղեր էր արտաքին պատերուն զուգահեռական կլորութեամբ խարիսխ մը ստեղծել՝ ներքին խաչաձևի և արտաքին պատերու միջև գտնուած շուրջանակի միջոցը ծածկելու սահմանուած կամարին համար, և այսպիսով նաև մի կախեալ յարկ կազմուած էր բոլորովին անկախ մայթերու վրայ հանգչող գմբէթէն։

Հազիւ վերջացած էր բացատրութիւնս, պ. Տէր-Սարգսեան շտապեց նախապէս ձեզ յայտնած կարծիքը ինծի ալ կրկնելու, թէ միանգամայն գիտութեան անհամապատասխան է տուած բացատրութիւնս և մինչև իսկ անկարելի։ Սակայն երբ ես պնդեցի իմ համոզմանս վրայ, պ. Տէր-Սարգսեան աւելի սուր շեշտերով պատասխանեց ինծ հետևեալ խօսքերով. «Ինծի նայեցէք, պարոն, ես Պետերբուրգ եմ ուսել, արտասահման եմ եղել, գիտութիւնը չի ընդունի այդպէս բան, չէ կարող լինել»։

Այս խօսքին մէջ՝ անմիջապէս զգացի այն սուր հեգնութիւններու և արհամարհանքներու արմատը, որ հետզհետէ մեծնալով պիտի փոխուէր երկար ժամանակ կրած կարգ մը ստորացուցիչ պատուանուններու։ Ուստի ես ալ վիրաւորուած պատասխանեցի. «Պարոն, վրաս ալիրոտ տեսնելով զիս ջաղացպան մի կարծէք, թերևս ես ալ ունենամ ձեզ պէս պարծենալու առիթներ։ Բայց պահ մը ենթադրենք, թէ ես ոչ ուսում ստացած եմ և ոչ ալ արտասահման տեսած։ Երբ տեղին վրայ գոյութիւն ունին իրական փաստեր և ըսածներս ապացուցանող որոշ բեկորներ, ինչպէս կարող եմ ձեր ուզածին պէս մտածել։ Ես ալ ձեզ նման զուցէ չհաւատայի, եթէ երկար ատեն Զուարթնոցի աւերակները ուսումնասիրելէս առաջ մէկը պատմէր ինծի այս տարօրինակ իրողութիւնը. ես ոչ թէ ենթադրութեան, այլ իրողութեան առջև ստիպուած եմ խոնարհիլ»։

Այս միջոցին, դուք, տեսնելով մեր սուր վէճի կերպարանք ստանալու սպառնացող խօսակցութիւնը, միջամտեցիք ըսելով. «Եղբայր. ինչի՞ էք միմեանց վիրաւորում. լաւ չէ՞ որ շուտով մի կառք կանչենք, գնանք Զուարթնոց. այնտեղ ցոյց տուէք ձեր փաստերը»։

Այդպէս ալ եղաւ. հրամայեցիք, կառքը եկաւ, և չորս հոգի (դժբաղդաբար չեմ յիշեր, թէ ո՞վ էր մեր չորրորդ ընկերը) գնացինք Զուարթնոցի աւերակները. այնտեղ ձեր ներկայութեան նախ ցոյց տուի պ. Տէր-Սարգսեանի անկարելի համարած կոր աղեղներու մնացորդները։

Պերճախօս իրականութեան առջև պ. Տէր-Սարգսեան ոչ միայն զարմացմամբ ընդունեց այս հետաքրքրական իրողութիւնը, այլև վաղածանօթ բարեկամի մը նման թևս մտած խնդրեց ինծի ցոյց տալ իրեն այն բոլոր մասերը, որոնք աւերակի վերակազմութեան լրացուցիչները կը կազմէին։ Ես սիրով կատարեցի անոր անկեղծ ցանկութիւնը ոչ միայն նոյն օրը, այլև հետևեալ օրն ալ, ցոյց տալով բոլոր կարևոր բեկորներն ու քարերը և անոնց պատկանած տեղերը, որչափ որ կարողացած էի ճշտել գարնան չորս ամսուան հետազօտութեանս միջոցին։

Ջանոնում բոլոր, որ պ. Տէր-Մարգսեան, լիովին ընդունելով Ներքին լարվերո վերաբերեալ բոլոր ցուցմունքները՝ միայն անհամաձայն էնք ինձ հետ դրեթէ կազմութեան մասին։

Այս պատճառութեան հետևութեան համար գրեթէ կէս առ կէս համաստութիւն կուսաց, երբ «Ազգագրական Հանդէսի» 1907 Թ. XVI գրքի 132-ց երեսի վրայ, ... Ջանոնում բոլոր, որ պ. Տէր-Մարգսեան ... պատմեղներ այս խորհուրդներին։

Ուրեմն հիմա յայտնի է, որ, դեռ պ. Տէր-Սարգսեանի Ջանոնին ... չունեցած, ևս արդէն յատակագիծն է առաջին լարվէ բոլոր մասերը ... կարող էի։

Արդ, երբ դուք կը գրէք թէ «Ռարաստապետ պ. Քրիստափոր Տէր-Սարգսեանի պատրաստեց բուն ենթադրել մանրամասնին յատակագիծը» («Ազգագրական Հանդէս» 1907 Թ. XV գիրք, երես 90), ով որ այլ ընթերցող այդ տողերից ... կարող կը կարդայ, բայց երէ այդ աշխատութեան բոլոր մանրամասնութիւնները պ. Քրիստափոր Տէր-Սարգսեանին նուիրուած. ... պատասխանատու ...

Հիմա, ի հարկէ, պարզ է, թէ պրոֆ. Մառը ... ։

Թ. Թորամանեան

(Կը շարունակվի)

Ա. ՂՈՒԿԱՍԵԱՆԻ ՄՐՑԱՆԱԿԱՐԱՇԽՈՒԹԻՒՆԸ *)

Այժմ գտնվում մի երկրորդ խնդրի, որը նոյնպէս մեզ համար հետաքրքրական է. ...

Այս տեսակէտից մէջ ամենահետաքրքրական ...

*) Տես «Մշակ» № 49.

ժամ չէ համարել, այլ ուրիշների կամ գիտական վիճակի համար և կամ ուրիշներին հասկացնելու, որ վաղաժամ չը համարեն։ Այս պարբերութիւնը քերականական կազմութեան կողմից, կարծում ենք, այնքան բարդ և դժուար հասկանալի չէ, որ այդպէս մեծ թիւրիմացութեան պատճառ է դարձել։

2) Համաձայն ենք քննադատի այն կարծիքի հետ, որ հեղինակը Հայկունուց շատ քաղուածներ է արել (էջ 46) և որ Հայկունին Կովկասում երկար մնալով՝ կարող է ազդված լինել «շրջապատի կենդանի լեզուից», եթէ միայն Հայկունին առաջուց, հայրենիքում եղած ժամանակը, գրած չէ եղել ժողովրդական այդ նիւթերը. իսկ այդպէս չը լինելը պ. քննադատը ո՞րտեղից գիտէ։ Նոյնպէս և հեղինակի ճշդած ուղղագրութիւնը քննադատը հակասութիւն չը պիտի համարէ, քանի որ հեղինակը կարող էր հէնց օրինակ Հայկունու Համշէնի բարբառով տպագրած մի գրուածք նորից պատմել տալ և իր ուղղագրութեամբ գրել (Տես Հայկական բարբառագիտութիւն), ինչպէս որ արել է։

(Կը շարունակվի)

ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳԻ ՀԵՌԱԳ. ԳՈՐԾ.

9 մարտի

ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ։ Պետական գանձատան դեպարտամենտի վերատեսուչ գ. խ. Վեբէրին ամենաողորմածաբար հրամայված է լինել ֆինանսների մինիստրի օգնական։

Պետական Դումայի 76 անդամներ վերջերս մի նախագիծ էին ներկայացրել դըպրոցների կանոնադրութեան մասին։ Այժմ պարզվում է, որ ժողովրդական լուսաւորութեան, ֆինանսների, առևտրի մինիստրների, երկրագործական գլխաւոր կառավարչի, սինօդի օբէր-պրօկուրօրի և Նորին Մեծութեան դիւանապետի կարծիքներով՝ նախագիծը ընդունելի չէ։

Օրվայ ընթացքում խօլերայով հիւանդացան 3 հոգի, մեռնողներ չը կան։

Առևտրի մինիստրութեան կրթական բաժինը ներկայումս զբաղված է առևտրական և առհասարակ արհեստակցական կրթութեան բարենորոգումների ծրագիր մշակելով։

ՄՕՍԿՎԱ։ Արտակարգ պահնորդական դրութեան կարգով փակվեց պիրագօվեան ընկերութեան «Վրաչ» լրագիրը։

Ձերբակալութիւնների հետ միասին վերջերին ս.-գ.-յեղափոխականների կուսակցութեան Մօսկվայի բաժնին։ Ձերբակալվածների թւումն են երկու բժիշկ, որոնցից մինը Դումայի նախկին անդամ Ռաշէնակին է։

Մօսկվա կայարանում երևան են հանել կողոպուտ իշխանուհի Շախօվսկուց, որից յափշտակել են 225,000 ռուբլի փողերով, դօկումենտներով, օբլիգացիաներով և ակցիաներով։

ՎՕԼՕԳԴԱ։ Գաւառական զէմստվային ժողովը որոշեց միջնորդել բաց թողնելու 105,000 ռուբլի 27 դպրոցական շէնքեր կառուցանելու համար։

ԵԱՐՕՍԼԱՒ։ Վերջին շաբաթում խօլերայով ոչ ոք չը հիւանդացաւ նահանգում։ Այժմ կան երեք հիւանդներ։

ՊԱՒԼՕՎՕ։ Սօսնօվսկ գիւղում այրվեց Պերվօվ եղբայրների մեծ ֆաբրիկան։ Վնասը 100,000-ից աւելի է։

ՊԵԱՏԻԳՕՐՍԿ։ Քննութիւնը պարզեց, որ ամեն օր Կիսլօվօդսկում ստացվում է 176,000 դոյլ նարզան։

Խմբագիր՝ ԱԼԷՔՍԱՆԴՐ ՔԱԼԱՆԹԱՐ
Հրատարակիչներ՝ Ա. ՔԱԼԱՆԹԱՐ
Յ. ՏԷՐ-ՄԱՐԿՈՍԵԱՆ
Հ. ԱՌԱՔԵԼԵԱՆ

ՏԵՂԵԿԱՏՈՒ

Տիրաժ են դուրս եկել հետևեալ սէրիաները.

8085, 13838, 11012, 9597, 7460, 18609, 15338, 8690, 17642, 12845, 6454, 10318, 9835, 16396, 7232, 10560, 6420, 5540, 9651, 11648, 4240, 18689, 9452, 1092, 5945, 10136, 7471, 17730, 7590, 19928, 13596, 7984, 4145, 13065, 15679, 5210, 17744, 16853, 12148, 3361, 7939, 19649, 14581, 6384, 10876, 17173, 3106, 17889, 17432, 131, 6970, 4082, 799, 16069, 14502, 4647, 7238, 12559, 16324, 3070, 10306, 1929, 8310, 4506, 16260, 15060, 9520, 5533, 9792, 1114, 3818, 10433, 1448, 17453, 383, 12396, 1097, 12901, 4045, 4395, 13847, 19396, 19581, 6599, 18650, 1062, 14292, 1884, 2728, 10645, 17198, 12837, 4326, 2971, 6807, 14406, 19223, 2803, 3487, 5667, 5634, 5045, 16459, 10875, 17121, 6194, 1218, 11937, 2142, 10368, 18655, 4016, 5939, 18034, 8239, 7953, 19141, 4736, 17580, 8822, 15035, 9456, 9235, 12335, 3013, 9231, 19916, 15891, 5687, 1915, 1924, 13360, 10246, 16021, 2464, 3739, 707, 11606, 19118, 13500, 5397, 8473, 9017, 1320, 12570, 747, 1981, 4601, 18249, 6605, 10091, 1333, 19695, 5609, 16194, 4342, 483, 17843, 12935, 4337, 5453, 9758, 6550, 14085, 750, 18774, 6692, 1709, 2596, 18110, 10936, 10726, 2940, 5617, 3821, 10758, 4829, 18041, 12123, 10092, 13423, 9772, 10,226, 9281, 18743, 19553, 9029, 34, 74, 2870, 1348, 53, 1961, 3929, 17378, 13595, 2834, 1654, 19768, 4973, 4573.

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Մերվի ծխական հոգաբարձութիւնը յայտնում է բոլոր խնդրատուներին, որ երկրորդ քահանայ արդէն ընտրված է։ Նրանք, որ առանձին հրաւէր չեն ստացել, ազատ են համարվում։

Հոգաբարձութիւն

(չ. հ. ու.) 206. 3—1

ԻՆՉ ԲԱՆ Է ԱՆԿԵՐԸ

Անկէրը—դա այն մեխանիզմն է, որը համարվում է ամենալաւը ժամացոյցների կազմուածքի մէջ։ Հետևաբար գործարանը նախազգուշացնում է այն ամենքին, որոնք կամենում են լաւ ժամացոյց ունենալ, պատուիրել բացառապէս մեր ներկայացուցչին։ Մեր առաջարկած ժամացոյցը սև պողպատից է, մեխանիզմը «ԱՆԿԷՐ» լարելը 36 ժամը մի անգամ, առանց բանալիի։ Այդ ժամացոյցը նման է հին ժամանակների խրօնօմետրին, որը ներկայումս էլ գնահատվում է 10 ր.։ Գործարանը հնարաւորութիւն է գտել առաջարկել ամենքին այդ առաջնակարգ և գեղեցիկ ժամացոյցը 2 ր. 75 կօպէկով. 2 հատը—5 ր.։ Ամեն մի ժամացոյցը ապահովված է 1 տարվայ երաշխաւորութեամբ։ Ճանապարհածախքը 1—4 ժամացոյցի համար 40 կ., Սիբիր՝ 75 կօպ։ Ուղարկումը վերադիր վճարով և առանց կանխավճարի։ Նորաձև ոսկուց կարճ շղթայ բրելօկով 75 կ. և 1 ր. 50 կ.։ Նոյն տեսակ երկար շղթայ 2 ր. 50 կօպ. և 3 ր. 50 կ.։ Հասցէագրել՝ Т-во «ЗАРЯ». Варшава.

(շ. չ.) (В. 55238) 154. 6—4

ԿՐԿՆԱԿՕՃԻԿՆԵՐ

ՊՐՕՎՕԴՆԻԿ

1888

ԱՐՏՕՆՎԱԾ ԱՄԵՆԱԼԱՒԸ ԱՇԽԱՐՀՈՒՄ

Ֆաբրիկային պահեստը ԹԻՖԼԻՍՈՒՄ

Սօլօլակսկայա փող.,

№ 4.

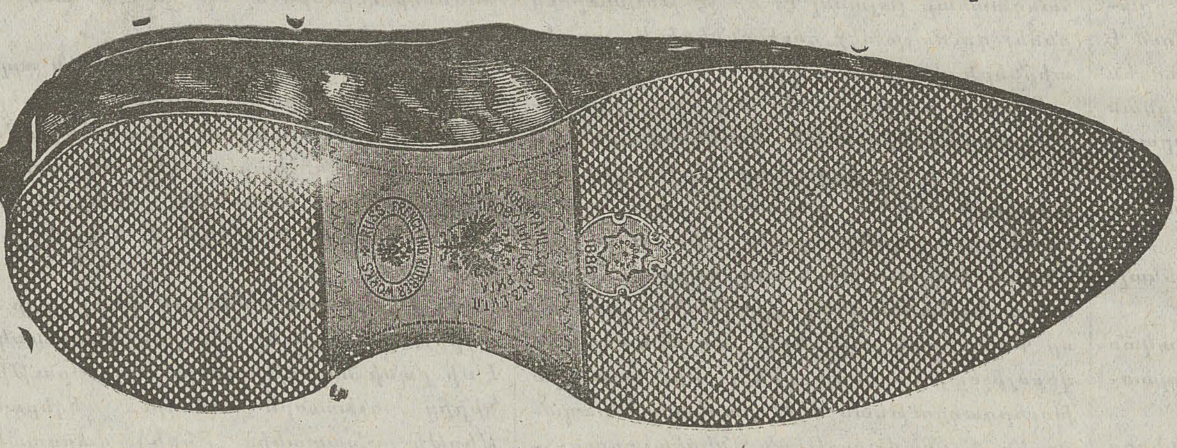

ԿՐԿՆԱԿՕՃԻԿՆԵՐ

„ՊՐՕՎՕԴՆԻԿ"

ՀԱՏՈՎ ԵՒ ՄԵԾԱՔԱՆԱԿ ՎԱՃԱՌՔ

(20, 24, 27. մար. 4, 6, 11, 13, 17, 20, 24, 27, 31) 144. 12—6

„ՊՐՕՎՕԴՆԻԿ"

ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆ

ՌԻԳԱՅՈՒՄ

1888

ԱՆԴՐԿՈՎԿԱՍԵԱՆ ՖԱԲՐԻԿԱՅԻՆ ՊԱՀԵՍՏԸ ԹԻՖԼԻՍՈՒՄ

Սօլօլակսկայա փող., № 4.

ԱՌԱՋԱՐԿՈՒՄ Է ՄԵԾԱՔԱՆԱԿ ԵՒ ՀԱՏՈՎ

ՌԷԶԻՆԱՊԱՏ ԱՆԹԱՓԱՆՑԻԿ ՎԵՐՆԱԶԳԵՍՏՆԵՐ

Արտասահմանեան նոր ձևի, պատրաստված անգլիական ամենալաւ կտորներից սկսած մինչև ամենաէժան կտորները.

ՌԷԶԻՆԱՊԱՏ ՊԼԱՇՉՆԵՐ ԵՒ ՎԵՐԱՐԿՈՒՆԵՐ պարոնայք օֆիցէրների համար.

ՌԷԶԻՆԱՊԱՏ ԿՏՈՐԵՂԷՆՆԵՐ զանազան կարիքների համար.

ՌԷԶԻՆԻ ՍՊՈՒՆԳՆԵՐ.

ՍԱՆՐԵՐ եղջերեայ ռէզինից

Համաշխարհային ամենալաւ

ԿՐԿՆԱԿՕՇԻԿՆԵՐԻ „ՊՐՕՎՕԴՆԻԿ"

(№ 4) 25—11